

Pojem

Na jednom místě své *Negativní dialektiky* (8282, s. 149) užívá Adorno – ostatně jen jakoby na okraji – formulace: „Indem Denken sich versenkt in das zunächst ihm gegenüberstehende, den Begriff...“ Tato formulace se vyznačuje jistou podivností především proto, že v samotném jazyku (v němčině) je úzká vazba mezi slovem „Gegenstand“ a slovesem „gegenüberstehen“, takže pojem tu je ergo chápán jako „předmět“ – nebo v přesnějším, němčině lépe odpovídajícím smyslu jako to, co stojí před event. je postaveno před myšlení (zase přesněji: před myslícího člověka). Nechme na chvíli stranou druhou podivnost, totiž že Adorno mluví o tom, že se myšlení do toho „před ním stojícího“ či „proti němu stojícího“ pojmu noří, zanořuje, potápí; na první pohled či poslech je zase toto noření do pojmu poněkud v napětí s tím, že pojem je charakterizován jako něco, co stojí před myšlením a proti němu. Nemůže totiž být pochyb o tom, že právě tím, jak se třeba poutník na své pouti ponoří do řeky, ruší onen původní stav, kdy stál ještě na břehu a řeka tekla před ním a a proti němu a bránila mu v pokračování po cestě, jíž se vydal. – Nicméně nyní se vraťme k onomu „gegenüberstehend“. Může být pojem vůbec nějak chápán jako něco, co stojí před námi a proti nám? Už tehdy, kdyby šlo o pouhý nástroj, např. kladivo, musíme nahlédnout, že kladivo, s nímž nepracujeme a které najdeme někde ve skříni či v zásuvce, může snad být zprvu pouhým předmětem, ale ve chvíli, kdy je uchopíme do ruky, stává se jakýmsi prodloužením naší ruky, tj. našeho těla, tj. nás samých jakožto aktivně s kladivem něco podnikajících. V tom okamžiku také kladivo přestává být čímsi před námi a proti nám, něčím, co nám klade odpor a co je především překážkou, a stává se nám pomocí, právě nástrojem, instrumentem naší vůle. To platí jistě mnohem radikálněji o pojmu, a to už proto, že pojem sám o sobě ničím není, že nemá žádnou vlastní „danost“ ani samostatnost, ale že musí vždycky zůstat spojen s naší aktivitou, pochopitelně myšlenkovou aktivitou. Pojem není ničím mimo akty myšlení; v tom smysl pojem není ničím „objektivním“ či – jak se říkávalo – „objektivně reálným“. „Skutečnost“ pojmu je jiného druhu, takže o něm nemůžeme mluvit jako o věci či o předmětu, objektu. Pojem nikdy nestojí proti nám ani před námi, ale musíme jej sami myslet, ať už se souhlasem nebo s odmítáním.

(Písek, 950829-3.)